

LA VICTÒRIA DE CORIDÓ. RITME I SIGNIFICAT A LA BUCÒLICA VII DE VIRGILI

Jaume Medina

Sentit d'un judici

És així com es clou la Bucòlica VII de Virgili, després del silenci dels dos pastors en la contesa poètica. El veredict final, dictat per Melibeu, és rotund:

*Haec memini, et uictum frustra contender Thyrsim
ex illo Corydon Corydon est tempore nobis*¹.

Ja els antics comentaren en algun aspecte el sentit d'aital victòria (Servi fa notar: «*uictor, nobilis supra omnes*»); però a ells mai no se'ls acudí de preguntar-se'n la raó, perquè ja la sabien en llegir o en sentir el poema. La pregunta comença quan, ja allunyats del context social en què havia sorgit, els estudiosos resten insatisfets amb els elements de judici proporcionats per la composició. De bona hora hom comença a proposar interpretacions; en el comentari a les Èglogues, el nostre Lluís Vives sostenia: *Corydon deos ueneratur, Thyrsis inimicum incessit; exorditur Corydon a pietate, Thyrsis a rabie; inuocat deam castam Corydon, Thyrsis deum obscenum; Corydon canit res laetas, alter tris-*

¹ Cito segons l'edició: *P. Vergili Maronis Opera. Recognovit breuiter adnotatione critica instruit R.A.B. Mynors, Oxonii MCMLXIX.*

*tes; ille optat, hic se deuouet: merito igitur uictoria est penes Corydonem*². L'observació de la psicologia dels personatges possibilitava l'humanista d'acostar-se a la intenció de Virgili i de remarcar els trets essencials del caràcter dels pastors-poetes. La qüestió no ha pas deixat de preocupar els filòlegs del nostre temps, els quals han cercat de justificar la victòria de Coridó i la derrota de Tirsis ja sigui comentant alguna particularitat mètrica o estilística del poema, ja sigui sospesant els mots pronunciats per cadascun dels personatges.

El lèxic

És obligat, doncs, aturar-se a analitzar el lèxic emprat pels adversaris. Començant pels substantius, hom s'adona ben aviat que els mots de Coridó tendeixen a relacionar-se amb aquelles idees acordades amb els sentiments positius, mentre que els de Tirsis s'inclinen cap als negatius. Així, quant a l'àrea de la botànica, la relació dels termes emprats per l'un i per l'altre és:

<i>Coridó</i>	<i>Tirsis</i>
arbor, 54	abies, 66
arbutus, 46	alga, 42
castanea, 53	baccar, 27
corylus, 63, 64	fraxinus, 65, 68
gemma, 48	hedera, 25
hedera, 38	herba, 41, 57
herba, 45	pinus, 65, 68
iuniperus, 53	populus, 66
laureum, 62, 64	ruscus, 42
muyrtus, 52, 64	
palmes, 48	
pinus, 24	
pomum, 54	
populus, 61	
thymus, 37	
vitis, 61	

Els elements vegetals adduïts per Coridó, més nombrosos que no els esmentats per Tirsis, competeixen no solament amb els

² Io. Lodouici Viuis Valentini. *Opera. in duos distincta tomos. vol. I, Basileae MDLV, p. 671.*

d'aquest en varietat, sinó també en noblesa: Com es poden comparar el llorer i la murtra amb l'amarga herba de Sardenya i amb l'alga llançada pel mar?

El mateix s'esdevé amb el lèxic zoològic:

aper, 29	grex, 36
cervus, 30	iuuencus, 44
cycnus, 38	lupus, 52
pecus, 47	
taurus, 39	

També amb els factors climàtics i el temps propi de les diverses estacions:

aestas, 47	frigus, 51
solstitium, 46	imbris, 60

I encara amb els sentiments:

amor, 21	inuidia, 26
cura, 40	pudor, 44

Oposicions, totes elles, que no cal comentar. L'adjectivació pot aportar, al seu torn, els més preats elements de judici; començant pels colors, hom pot observar que són també divergents les preferències de l'un pastor i de l'altre:

albus, 38	aureus, 36
candidus, 38	niger, 50
puniceus, 32	
viridis, 48	

Els adjectius quantitatus presenten un Coridó content amb el poc que té, i un Tirsis cobejós:

parvus, 29	adsiduus, 50
rarus, 46	pinguis, 49
	plurimus, 49, 60

Els qualitatus enfronten així mateix els dos pastors en llur expressió. D'antuvi, els adjectius referits als sentits i als sentiments o a les qualitats morals:

dulcis, 37
gratus, 61

amarus, 41
horridus, 42
laetus, 60
malus, 28
vile, 42

on *laetus* sobresurt entre els pocs trets positius emprats per Tirsis. I tot seguit els adjectius que expressen les qualitats físiques:

argutus, 24
candidus, 38
formosus, 38, 55, 62
hirsutus, 53
levis, 31
mollis, 45
mucosus, 45
ramosus, 30
saetosus, 29
siccus, 56
torridus, 48
vivax, 30

altus, 66
aureus, 36
formosus, 67
longus, 43
marmoreus, 35
pampineus, 58
pulcher, 65

apartat en el qual Tirsis fa lluir el seu coneixement del valor positiu.

L'ús dels comparatius és més que simptomàtic:

dulcior, 37
candidior, 38
formosior, 38
mollior, 45

amarior, 41
horridior, 42
longior, 43
saepius, 67

amb la riquesa qualitativa de les sensacions evocades per Coridó enfront de la poca expressivitat dels dos darrers adjectius de Tirsis.

I, encara, els verbs. Els que expressen els sentiments són aquests:

amo, 63 (dues vegades)
rideo, 55

invideo, 58
laudo, 27
noceo, 28

Entre les divinitats i els herois invocats o referits pels pastors, hom troba:

Delia, 29	Iuppiter, 60
Iacchus, 61	Liber, 58
Nymphae Libethrides, 21	Priapus, 33
Phoebus, 22, 62, 64	
Venus, 62	
Alcides, 61	
Galatea Nerine, 37	

on ressona d'una banda l'oposició Iacchus/Liber i d'una altra la presència dels déus de la llum i de l'amor en els versos de Coridó, mentre que en els de Tirsis apareix el vermell Priap i el terrible Júpiter.

És obligada també la referència, encara que només sigui de passada, als trets estilístics de la composició, on també Virgili caracteritzà diferentment i d'una manera ben precisa els dos personatges:

immo ego Sardoniis videar tibi amarior herbis...

on Tirsis expressa per l'al·literació de les erres i per la repetició de les is aquella ràbia que se'l menja, enfront de la suavitat amb què acostuma a parlar Coridó:

muscosi fontes et somno mollior herba...

accentuats, el primer per l'abundància dels ràpids dàctils i el segon per la dels calmats espondeus.

Tot plegat ja explicaria el sentit de la victòria en qüestió. Però els estudiosos, encara insatisfets, han cercat d'altres possibles raons en alguns aspectes mètrics o estilístics. Tanmateix, els qui més s'han acostat a la solució són, al nostre parer, aquells que s'han aturat en els versos 35 i 36, en què Tirsis parla de l'ofrena d'unes estàtues a Priap, el déu protector dels jardins. En aquest sentit són ben significatives les afirmacions de B. W. Baehrens³:

³ B.W. BAEHRENS, «Zu der siebenten Ekloge Virgils», *Hermes*, 1926, vol. 61, pp. 382-88.

«Im zweiten Abschnitt (vv. 29-41) singt Corydon von dem jungen Jäger Micon, der jetzt der Artemis einen Schweinskopf und Hirschhörner weiht und für den Fall, dass das Jagdglück ihm dauernd günstig sei, eine Marmorstatue verspricht. Der Gegenstand der ersten Weihung ist einfach und schlicht, die für später in Aussicht gestellte Statue ein nicht auffälliges Geschenk.- Dagegen haben die Versprechungen des Thyrsis etwas Prahlerisches und Protziges. Obwohl sein Priapus nur der Wächter eines armen Gartens ist —der Zusammenhang zwingt hier, *pauper* als "arm" aufzufassen— und dementsprechend dem Gotte gesagt wird, dass er sich mit dem jährlichen Opfer von Milch und Kuchen zufrieden geben muss, fährt Thyrsis dennoch mit den Worten fort, dass er ihm jetzt nur eine Marmorstatue habe machen können und erst später, wenn die Herde wachse, eine goldene Statue weihen werde. Mit anderen Worten: was andere und auch Micon als höchstes Geschenk dem Gotte weihen, das hat Thyrsis trotz seiner besonders ungünstigen Verhältnisse schon jetzt gestiftet, nämlich eine marmorne Statue. Die zwei letzten Verse vertragen sich kaum mit den beiden ersten, und die Worte *marmoreum pro tempore fecimus* enthalten für den Leser einen Widerspruch; die Weihung seitens eines Armen musste um so merkwürdiger berühren, als die Statuen des Priapus auch in den Gärten der reichsten Römer aus Holz gefertigt waren, vgl. Heinze zu Horaz Sat. 1, 8, 1. Thyrsis, der Prahler und Protzer, hat schon eine Statue aus Marmor fertigen lassen; genügen aber kann eine solche nicht, es wird eine Statue aus Gold in Zukunft noch folgen»⁴.

Ficulnus ille Priapus

Al lector antic no li passava per alt en cap moment que Tirsis comedia una fanfarronada no tan sols prometent una estàtua d'or a Priap, sinó ja només dedicant-li'n una de marbre. I això no tan sols perquè el pastor es confessa amo d'un hort pobre, sinó perquè el déu, riota de les altres divinitats i fins dels mateixos homes, era modelat sempre, com diu Horaci a la sàtira suara esmentada, en fusta de figuera, *inutile lignum*, un material que no és bo ni per a cremar. Que el déu era la riota dels altres déus i àdhuc dels

⁴ *Ibid.*, pp. 384-85.

homes ho palesa la sàtira d'Horaci, i encara més l'episodi de Lotis al llibre primer dels *Fastos* d'Ovidi (v. 391 ss.), on és presentat en una aventura obscena. De la vilesa de la matèria amb què era obrat, els antics en donen testimoni, i llurs expressions són recollides a començament del segle XVI per Erasme de Rotterdam en un dels seus *Adagis* (el 685)⁵. «*Lignum Ficulnum* —diu l'humanista— *ut fragile, atque ad omnia ferme inutile, proverbii aliquot locum fecit*». I tot seguit refereix els exemples extrets de les obres dels clàssics: «*virum ficulnum appellant mollem atque inutilem [...]; dictum & ficulnum praesidium, pro inutili [...]; Cujus ligni tu? Respondetur ουκίνον, i. e. ficulni. Quo loco monet interpres, ex ficulno ligno fumum existere acerrimum ac molestissimum [...]; Ficulnum Deum [...] imbecillum ac nullarum virium. Huc allusit Horatius, cum Priapum ita loquentem facit: Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum. Ac paulo post: Pepedi diffissa nate ficus [...]; Ficulnam mentem dixit Lucianus ἐν τῷ πρὸς τὸν ἀπαιδέυτον: χολὴν μὲν ἔχων καὶ ουκίνην γνώμην. i. e. Claudam habens ac ficulnam mentem. Eodem respexit Alexander Pseudomantis, libros Epicuri lignis exurens ficulnis, nullius precii Philosophum significans. Et [...] ficulnum auxilium, pro invalido atque inutili [...]; Ficulna machaera, pro calumnia [...]; Ficulna navis, pro vili, minimique precii navicula*». Com podem veure, Erasme esmenta diversos autors grecs i només un de llatí: Horaci, *Sàtires*, I, 8, on l'autor fa esment de la fusta amb què és treballada la imatge del déu protector dels jardins i de les hortes: es tracta d'un déu tan poca cosa que el podríem identificar amb els espantaocells que encara sovintegen als camps. Tampoc fa esment l'humanista de la composició virgiliana que ens ocupa. Tanmateix, sabent per ell el precís significat simbòlic de la fusta de figuera entre els antics, no costarà gens de veure assenyada la doble ofrena de Coridó a Diana, la protectora de la caça, a qui el caçador dedica les primícies de les seves preses, a la qual vol dreçar una estàtua de marbre, imatge bella amb què sovint fou representada en l'antiguitat. En canvi, sobtarà que Tirsis, sempre delerós de superar el contrincant, després de la pobra ofrena afirmi haver aixecat al déu espantaocells una estàtua de marbre, i encara més que li'n prometi una d'or; qui s'aturi a considerar el

⁵ *Desiderii Erasmi Roterodami Opera. Tomus secundus, complectens Adagia. Lugduni Batavorum, MDCCIII.*

veritable sentit dels mots del pastor envejós, de seguida s'adonà de la hipèrbole elaborada pel poeta: com pot Tirsis adquirir l'or necessari per a una estàtua, si només compta amb un ramat i un *pauper hortus*, segons acaba d'afirmar ell mateix? I encara més: no és ben ridícul que desitgi dreçar una estàtua d'or —o de marbre, tant se val—, a una divinitat que la tradició ha presentat sempre modelada en fusta de figuera, això és, a la més vil de totes les divinitats? Les paraules de Tirsis traïxen la seva desmesura, i l'enfronten així amb la mateixa norma clàssica continguda tota dins la proporció.

L'estructura mètrica

El que és més bo del cas, però, és que Virgili, per expressar la desmesura de Tirsis, construeix una de les Bucòliques més mesurades. En efecte, cap altre dels primers poemes del mantuà no presenta una estructura rítmica interna tan perfectament elaborada com la de l'Ègloga VII. De fet, la composició és tota en boca d'un sol personatge, Melibeu, el qual va narrant la contesa situada en un gloriós passat mític que es fon amb la música inefable de la seva pròpia memòria (*Haec meminì*): d'aquí el vers final, on la presumpció de Tirsis resta frustrada, mentre que Coridó es lliga per sempre més a ell en un vincle afectuós. Essent, doncs, el poema recitat per un sol personatge, que l'obre presentant el marc de l'Arcàdia virgiliana vora el Minci del seu terrer natal i la tanca amb el final judici, no pot estranyar que el ritme presenti una estructura adient amb el seu profund sentit.

Però en el pla estructural la Bucòlica presenta unes característiques ben notables. D'antuvi, el nombre de versos emprats pels personatges és ben equilibrat: vint-i-quatre corresponen a cada un dels pastors contendents, que en llurs al·locucions alternades descabdellen els sentiments i els pensaments en grups de quatre versos; vint-i-dos són els emprats per Melibeu, que la introdueix amb els vint primers i la tanca amb els dos finals. Ara bé, possiblement aquest fet no ressaltaria prou si no anés acompanyat d'un altre de més significatiu: Virgili dotà la composició d'una estructura rítmica perfectament closa, com un anell.

Posició vertical: el primer peu de cada hexàmetre, separat de la resta.

Posició horitzontal: patrons d'hexàmetres i correspondències, segons G. E. Duckworth, *Vergil and Classical Hexameter Poetry*, Michigan 1969:

D S D D D D S D S S D S S D S S	3 7 4 8	D S S S S S S D D D D S S D D D	8 2 5 1	D D S S S S D D	7 3
--	------------------	--	------------------	--------------------	--------

D S D S S D S D	2 8	D S S D S D D S	7 1	D D D D S S S S	3 1
--------------------	--------	--------------------	--------	--------------------	--------

Difícilment hom podrà escatir el significat de la distribució dels dàctils i dels espondeus corresponents al primer peu de cadascun dels hexàmetres, malgrat que hom pugui constatar que són arranjats, almenys, a primera vista, d'una manera deliberada i estudiada; així, en els vint primers versos que ocupa el parlament introductori de Melibeu, els començats en espondeu sempre van aparellats, mentre que els començats en dàctil presenten la freqüència de 3, 4, 3, 1, 1, de la següent manera:

D 3	
	S 2
D 4	
	S 2
D 3	
	S 2
D 1	
	S 2
D 1	

i així mateix, als cànctics amebeus, la distribució sembla volguda:

C.	S D D S
T.	S D S D
C.	S S D D
T.	S S S S
C.	S D S D
<hr/>	
T.	D D D D
C.	S S D D
T.	D D S D
C.	S D D D
<hr/>	
T.	D S D D
C.	D S D S
T.	D D D D

amb la particularitat, encara, que les *cinc* primeres estrofes comencen en espondeu, les *quatre* següents en peu alternat i les *tres* finals en dàctil, fins a arribar als dos versos conclusius de Melibeu que presenten en primera plaça, respectivament, un dàctil i un espondeu, com si amb això el poeta volgués tancar la composició d'una manera equilibrada.

Però el que sense cap mena de dubte s'enllaça amb el significat profund de la Bucòlica és l'estructura mètrica del conjunt. Fa pocs anys que G.E. Duckworth⁶ demostrà que els patrons de l'hexàmetre oferien unes possibilitats de combinació que havien d'ésser tingudes en compte a l'hora d'analitzar la poesia des d'un punt de vista rítmic. Doncs bé: a la Bucòlica VII això es pot comprovar millor que enlloc. Qui s'aturi a considerar l'esquema exposat abans, de seguida s'adonarà que els patrons dels hexàmetres amb què Melibeu obre i tanca la composició es corresponen entre ells d'una manera concèntrica; igualment veurà que els dos hexàmetres centrals presenten un patró idèntic, i que la resta de la composició ofereix una estructura tan perfectament lligada i simètricament distribuïda, que es fa difícil de pensar que sigui fruit de l'atzar.

⁶ G.E. DUCKWORTH, *Vergil and classical hexameter poetry. A study in metrical variety*, University of Michigan, 1969.

El significat de tot això és ben clar: els dos versos centrals són els que, en boca de Tirsis, diuen

*nunc te marmoreum pro tempore fecimus; at tu,
si fetura gregem suppleuerit, aureus esto.*

És amb aquests versos que Virgili remarca la desmesura del pastor, el seu acte d'orgull que, exposat al bell mig del poema, ressona d'una manera ben estrepitosa al moment del clímax de la composició, anticipant-ne el resultat final: ara l'oient i el lector ja saben que Tirsis ha perdut la contesa i poden continuar assaborint les dolçors de Coridó tot esperant la seva victòria tan bon punt fineixi el cant.